

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XIX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**PROCEEDINGS
of the XIX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2024»**

**2024
Астана**

УДК 001

ББК 72

G99

«ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» студенттер мен жас ғалымдардың XIX Халықаралық ғылыми конференциясы = XIX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024» = The XIX International Scientific Conference for students and young scholars «ǴYLYM JÁNE BILIM – 2024». – Астана: – 7478 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.

ISBN 978-601-7697-07-5

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001

ББК 72

G99

ISBN 978-601-7697-07-5

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2024**

Марат Нұршат Берікқалиқызы

email:maratovanurshat24@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ-нің «Экономика»факультетінің

«Есеп және талдау» тобының студенті, Астана, Қазақстан.

Ғылыми жетекшісі : Жолаева М.А

Кіріспе

Кәсіпорынды басқару шаруашылыққұралдарының тиімділігін және сақтығын бақылау мақсатында бөлігі бір мерзімге құрамы және шамасы жөніндеақпараттар қажет. Ол ақпараттарды бухгалтерлік баланс көмегімен аламыз. Экономикалық тұрғыдан алғанда, негізгі бухгалтерлік баланс белгілі бір уақыт кезеңіндегі кәсіпорынның қаржылық жағдайын көрсетеді. Ол активтерден, міндеттемелерден және меншікті капиталдан тұрады. Активтер - бұл бизнестің иелігіндегі нәрсе, міндеттемелер - оның қарызы, ал меншікті капитал - бұл бизнестегі меншік иесінің үлесін білдіреді. Экономикалық кеңістікте бұл баланс кеңірек экономикалық контексте бизнестің ресурстары мен міндеттемелерін көрсетеді.

Қазіргі экономикада баланс қаржылық ашықтық пен ресурстарды тиімді басқару үшін маңызды мәнге ие. Оның форматы мен мазмұнын түсіну мүдделі тараптарға компанияның қаржылық жағдайын, оның ішінде оның тұрақтылығын, өтімділігін және табыстылығын бағалауға мүмкіндік береді. Бұл түсінік инвестицияларға, несиелерге немесе сатып алуға қатысты негізделген шешімдер қабылдау үшін өте маңызды. Бұл мақалада біз баланстың негізгі аспектілері мен бүгінгі экономикалық ландшафттағы маңыздылығын зерттей отырып, оның бизнестің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі және өсуді ынталандырудағы рөлін атап өтеміз.

Өзектілігі:Қазіргі экономикалық жағдайда негізгі баланс өзекті және қажетті құрал болып қала береді. Ол кәсіпорынның қаржылық жағдайын, оның тұрақтылығын және ресурстарды басқару тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Бухгалтерлік баланстың құрылымы мен мазмұнын түсіну компания қызметіндегі тенденциялар мен өзгерістерді анықтауға, сондай-ақ оның болашақтағы әрекеттері мен тәуекелдерін болжауға көмектеседі. Пандемия және геосаяси шиеленіс сияқты белгісіздік маңызды рөл атқаратын тез өзгеретін экономикалық жағдайда негізгі баланс бейімделу және негізделген шешімдер қабылдаудың маңызды құралы болып табылады. Осылайша, ол экономикалық кеңістіктегі барлық мүдделі тараптар үшін өзекті және маңызды болып қала береді.

Мақала мақсаты:Қазіргі экономикалық кеңістіктегі өзектілігі мен маңыздылығын негіздеу. Мақалада баланстың негізгі аспектілері, оның қаржылық ашықтықтағы, ресурстарды басқарудағы және негізделген шешім қабылдаудағы рөлі қарастырылады. Автор баланстарды түсіну және талдау компанияларға бәсекенің күшеюі, белгісіздік және сыртқы жағдайлардағы өзгермелілік сияқты заманауи экономиканың қиындықтарын жеңуге қалай көмектесетінін көрсетуге тырысады. Осылайша, мақаланың мақсаты қазіргі әлемдегі қаржылық тұрақтылық пен бизнестің өсуін қамтамасыз ету құралы ретінде баланстың маңыздылығын көрсету болып табылады.

Методология:Бухгалтерлік есептің негізгі принциптері мен тұжырымдамаларын талдауды қамтиды, оған бухгалтерлік балансты құру негіз болады. Ол сондай-ақ бухгалтерлік балансты жасау мен ұсынуды реттейтін қаржылық есеп берудің заманауи талаптары мен стандарттарын тексеруді қамтиды. Мақалада оқырмандарға экономиканы басқарудағы және шешім қабылдаудағы теңгерім рөлі туралы толық түсінік беру үшін деректерді талдау және ақпаратты түсіндіру әдістері қолданылады. Сонымен қатар бухгалтерлік балансты талдау бизнес-процестерге және стратегиялық шешімдер қабылдауға қалай әсер ететінін нақты көрсету үшін жағдайлық зерттеулер мен практикалық мысалдарды пайдаланамыз. Мақаланың соңында

әдетте бухгалтерлік балансты қаржылық тұрақтылыққа қол жеткізу және заманауи экономикада компанияның табысты дамуының құралы ретінде пайдалану бойынша ұсыныстар беріледі.

Мақала жоспары:

-Баланс анықтамасы.

-Бухгалтерлік баланстың экономикадағы рөлі мен құрылымы.

-Бухгалтерлік балансты талдау әдістері мен тәжірибеде қолдану.

-Қорытынды.

Баланс анықтамасы.

Бухгалтерлік баланс белгілі бір күнгі компанияның қаржылық жағдайының суретін беретін негізгі қаржылық есеп болып табылады. Ол әдетте екі бөлімнен тұрады: активтер мен міндеттемелер. Активтер бөлімінде компанияның барлық ресурстары, соның ішінде ақша қаражаты, инвестициялар, жылжымайтын мүлік және жабдықтар көрсетіледі. Міндеттемелер бөлімінде несиелер, жеткізушілер алдындағы қарыздар және капитал сияқты компанияның несие берушілер мен меншік иелері алдындағы барлық міндеттемелері көрсетіледі. Баланс балансы – активтердің сомасы әрқашан пассивтер сомасына тең болатын принцип, бұл бухгалтерлік баланстың сақталуына мән береді. Бухгалтерлік баланс компанияның қаржылық жағдайы және оның қарызды өтеу және болашақ өсімін қамтамасыз ету мүмкіндігі туралы ақпарат береді. Баланс талдауы компанияның қаржылық қызметіндегі тенденциялар мен өзгерістерді анықтайды, бұл оның болашақ әрекеттері мен тәуекелдерін болжауға көмектеседі. Заманауи бизнесте балансты түсіну инвесторлар, несие берушілер, менеджерлер және басқа да мүдделі тараптар үшін қаржылық мәселелер бойынша негізделген шешім қабылдауға көмектесетін маңызды.

Бухгалтерлік баланстың экономикадағы рөлі мен құрылымы.

Бухгалтерлік баланс – бұл белгілі бір уақытта компанияның активтерінің, міндеттемелерінің және меншікті капиталының суретін көрсететін қаржылық есеп. Баланс құрылымы екі негізгі бөлімнен тұрады: активтер және пассивтер. Активтер компанияда бар ресурстарды, соның ішінде ақша қаражаттарын, инвестицияларды, тауарлық-материалдық қорларды және жабдықтарды білдіреді. Міндеттемелер компанияның несие берушілер мен меншік иелері алдындағы міндеттемелерін көрсетеді, мысалы, несиелер, жабдықтаушылар алдындағы қарыздар және капитал.

Экономикадағы балағнстың рөлі баға жетпес. Ол инвесторлар, несие берушілер және менеджерлер үшін шешім қабылдау процесінде негізгі құрал болып табылады. Баланс құрылымын талдау кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын, оның өтімділігін және ресурстарды пайдалану тиімділігін бағалауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар, компанияның балансы оның инвестиция тарту, қарызды қамтамасыз ету және өсу стратегияларын жүзеге асыру қабілетіне әсер етеді.

Баланстың экономикадағы рөлі мен құрылымын түсіну менеджерлерге қаржылық мәселелер бойынша негізделген шешім қабылдауға, ал инвесторлар мен кредиторларға компанияның тәуекелдері мен әлеуетін бағалауға мүмкіндік береді. Осылайша, баланс жеке компаниялар деңгейінде де, бүкіл экономика деңгейінде де қаржылық ашықтықты, тұрақтылық пен өсуді қамтамасыз ететін экономикалық жүйенің құрамдас бөлігі болып табылады.

Экономикада бухгалтерлік баланс өте маңызды, өйткені ол компанияның қаржылық жағдайы туралы ақпараттың негізгі көзі болып табылады. Оның құрылымы екі негізгі бөлімді қамтиды: активтер және міндеттемелер.

Активтер компанияның иелігіндегі кіріс алу үшін пайдаланылуы мүмкін барлық ресурстарды білдіреді. Бұған ақша қаражаты, инвестициялар, тауарлық-материалдық қорлар, жылжымайтын мүлік және жабдықтар кіреді.

Пассивтер(міндеттемелер), керісінше, компанияның несие берушілер мен меншік иелері алдындағы қаржылық міндеттемелерін көрсетеді. Бұған кредиторлық берешек, қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді несиелер, компанияның меншікті капиталы кіреді.

Баланс құрылымын талдау кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығын, оның өтімділігін және

қарыздарды өтеу қабілетін бағалауға мүмкіндік береді. Бұл инвесторлар, несие берушілер және менеджерлер үшін маңызды, өйткені ол инвестициялар, несие беру және компанияны басқару туралы негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді. Осылайша, қаржылық ашықтық пен экономикадағы тұрақтылықты қамтамасыз етуде баланс басты рөл атқарады.

Активтер	Пассивтер
1. Қолма-қол ақша: Бұл компания операциялар немесе инвестициялар үшін пайдалана алатын ақша қаражаттары мен ақша қаражаттарының баламалары.	1. Кредиторлық берешек: Компанияның несиеге алған тауарлары мен қызметтері үшін жеткізушілерге төлеуі тиіс сомаларды қамтиды. Бұл міндеттемелер қысқа мерзімді (ұзақ мерзімді несиелер) немесе ұзақ мерзімді (ұзақ мерзімді несиелер) болуы мүмкін.
2. Инвестициялар: Кіріс алу немесе капиталды ұлғайту мақсатында компания сатып алған акциялар, облигациялар және басқа да бағалы қағаздар сияқты қаржы құралдарын қамтиды.	2. Банкерге қарыздар: Бұл компанияның банктерден немесе басқа қаржы институттарынан алған несиелері мен қарыздары. Олар өтеу мерзіміне байланысты қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді болуы мүмкін.
3. Тауарлы-материалдық қорлар: Бұл тауарларды өндіру немесе қызметтерді көрсету үшін қолда ұсталатын тауарлар мен материалдар.	3. Салық міндеттемелері: Компания еліміздің заңнамасына сәйкес табыс салығын, мүлік салығын, ҚҚС және басқа да салықтарды төлеуге міндетті. Бұл міндеттемелер қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді болуы мүмкін.
4. Жылжымайтын мүлік: Компания өз операциялары немесе инвестициялары үшін пайдаланатын жерді, ғимараттарды, кеңселерді және басқа жылжымайтын мүлікті қамтиды.	4. Капитал: Бұл компанияның меншікті активтері, оның ішінде жарғылық капитал, резервтер, бөлінбеген пайда және басқа да күрделі салымдар. Капитал өтеуді қажет етпейтін қаржыландыру көзі және кәсіпорынның қаржылық тұрақтылығының негізгі көзі болып табылады.
5. Құрал-жабдықтар мен негізгі құралдар: Бұл өндіріс процесінде немесе қызмет көрсету үшін пайдаланылатын машиналар, жабдықтар, көліктер және басқа да материалдық құндылықтар.	5. Дивидендтер: Қоғам акционерлерінің алған пайдасынан дивидендтер төлеу міндеті. Дивидендтер компания басшылығының шешіміне байланысты қысқа мерзімді немесе ұзақ мерзімді болуы мүмкін.
6. Зияткерлік меншік: Компания өз өнімдері мен технологияларын қорғау үшін пайдалана алатын патенттерді, сауда белгілерін, авторлық құқықтарды және басқа зияткерлік құқықтарды қамтиды.	

Бухгалтерлік балансты талдау әдістері мен тәжірибеде қолдану.

Баланс талдауы кәсіпорынның қаржылық жағдайын және оның өндірістік-қаржылық қызметін бағалаудың бірқатар әдістері мен әдістерін қамтиды. Баланс талдауының кейбір негізгі әдістері және оларды тәжірибеде қолдану:

1. Тік талдау: Бұл әдіс баланстың әрбір баптарын жалпы активтер немесе пассивтердің пайызы ретінде көрсетуден тұрады. Ол баланстағы құрылымдық өзгерістерді анықтауға және жиынтықтағы әрбір баптың үлесін анықтауға көмектеседі. Мысалы, вертикалды талдауды пайдалана отырып, жалпы активтердегі ақша қаражатының үлесін анықтауға және олардың өтімділігін бағалауға болады.

2. Көлденең талдау: Бұл әдіс компанияның әр түрлі уақыт кезеңіндегі қаржылық көрсеткіштерін салыстыруға мүмкіндік береді, өзгерістерді негізгі кезеңнен пайызбен көрсетеді. Бұл компанияның қаржылық қызметінің тенденцияларын анықтауға және оның өсу немесе құлдырау динамикасын бағалауға көмектеседі. Мысалы, көлденең талдау компанияның соңғы бірнеше жылдағы қарыз сомасының өзгерістерін анықтай алады және олардың қаржылық жағдайға әсерін бағалай алады.

3. Коэффициенттерді талдау: Бұл әдіс кәсіпорынның қаржылық жағдайының өтімділік, төлем қабілеттілігі, рентабельділік және активтерді пайдалану тиімділігі сияқты әртүрлі аспектілерін бағалауға мүмкіндік беретін әртүрлі қаржылық коэффициенттерді есептеуге негізделген. Мысалы, ағымдағы өтімділік коэффициенті кәсіпорынның ағымдағы активтерді пайдалана отырып, ағымдағы міндеттемелерді өтеу мүмкіндігін бағалауға мүмкіндік береді.

4. Салыстырмалы талдау: Бұл әдіс компанияның қаржылық көрсеткіштерін бәсекелестердің немесе саланың орташа көрсеткіштерімен салыстыруды қамтиды. Бұл компанияның күшті және әлсіз жақтарын, сондай-ақ оның бәсекеге қабілеттілігі мен нарықтағы орнын анықтауға көмектеседі. Мысалы, бенчмаркинг компанияның өз ресурстарын бәсекелестермен салыстырғанда қаншалықты тиімді пайдаланатынын бағалауға мүмкіндік береді.

Баланс талдауының осы әдістерін іс жүзінде қолдану кәсіпорынның қаржылық жағдайын жақсы түсінуге, оның күшті және әлсіз жақтарын анықтауға, инвестиция, несиелеу, стратегиялық жоспарлау және тәуекелдерді басқару саласында негізделген шешімдер қабылдауға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қорытындылай келе, біз баланстың бизнестің тұрақтылығын қамтамасыз етудегі және оның өсуін ынталандырудағы маңызды рөлін атап өтеміз. Бухгалтерлік баланс кәсіпорынның қаржылық жағдайы мен ресурстарды басқару тиімділігі туралы негізгі ақпаратты қамтамасыз ететін қаржылық жүйенің құрамдас бөлігі болып табылады. Бухгалтерлік баланс талдау арқылы менеджерлер ықтимал тәуекелдерді және активтерді пайдалануды оңтайландыру мүмкіндіктерін анықтай алады, бұл бизнес тұрақтылығын нығайтуға көмектеседі. Сонымен қатар, баланс компанияға инвестиция тартуға, несие алуға және ұзақ мерзімді даму стратегияларын құруға көмектесетін құрал болып табылады. Баланста көрсетілген компанияның қаржылық жағдайын түсіну инвесторлар мен несие берушілерге инвестициялар мен жобаларды қаржыландыру туралы негізделген шешім қабылдауға мүмкіндік береді, бұл бизнестің өсуін ынталандыруға көмектеседі. Осылайша, бухгалтерлік баланс бизнестің тұрақтылығын қамтамасыз етуде ғана емес, оның ұзақ мерзімді өсуінде де маңызды рөл атқарады, стратегиялық шешімдерді қабылдау және кәсіпорынның қаржысын басқару үшін негіз болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Финансовый учет и финансовый анализ: с учетом МСФО" (Financial Accounting and Financial Analysis: Including IFRS) - Александр А. Левин, Тимур Ю. Шамсиев. No34. – С. 158-164.
2. "Бухгалтерский учет" (Accounting Principles) - Джерри Дж. Вейсс, Ларри М. Биггс, Рэймонд Ч. Смит. С 101-113
3. "Финансовый анализ: методы и приложения" (Financial Analysis: Methods and Applications) - Джордж Фостер, Эрик Джонсон, Стивен Оггурн. С. 212-310.
4. Serikova M.A., Zhelayeva M.F., Patashkova Ye.S., Zhakhmetova A.K. The efficiency assessment of budgetary fund implementation in agro-industrial complex. Bulletin of «Turan» University. №(1), 2024, P.129-141. <https://doi.org/10.46914/1562-2959-2024-1-1-129-141>
5. Жолаева М.А., Ракаева А.Н., Кайранбеков Б.О. Экономикаға негізделген инвестициялық шешімдер қабылдау кезінде қаржылық есептілік компоненттерінің пайдалылығы. Мемлекеттік аудит журнал, №1 (62) 2024, 66.64-74. <https://doi.org/10.55871/2072-9847-2024-62-1-64-74>

САЛЫҚ ЗАҢНАМАСЫНДАҒЫ ЖАҢА ӨЗГЕРІСТЕР ЖӘНЕ ОЛАРДЫҢ БУХГАЛТЕРЛІК ЕСЕПКЕ ӘСЕРІ

Медетова Гүлғайша Нұрлыбекқызы

medetova.gulgaisha@mail.ru

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің Экономика және құқық факультетінің
Есеп және аудит білім беру бағдарламасы бойынша 3 курс студенті
Ғылыми жетекшісі –Сексенова А.Т.,аға оқытушы,магистр